

De ontsluiting van het kadastrale verleden - een bron van zorg

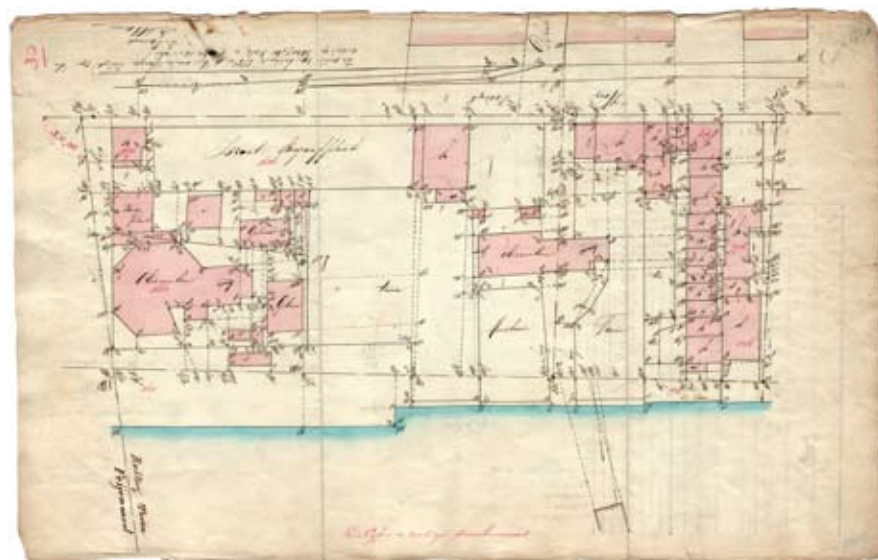
Ir. R. van der Schans

In het aprilnummer van Geo-Info las ik twee stukken over de ontsluiting van het kadastrale verleden: een artikel over het nu op internet te raadplegen Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde (waarvan ik de eer heb ooit een van de redacteurs te zijn geweest), en een verhaal afkomstig van de website van het Nationaal Archief, handelend over de raadpleging van oude kadastrale kaarten en registers. Met name het tweede stuk raakte me nogal, omdat ik, zelf afkomstig uit het vak, de laatste jaren zeer intensief van die oude kadastrale gegevens gebruik maak voor historisch onderzoek en me in dat verband steeds ernstiger zorgen begin te maken over de wijze waarop die worden bewaard en voor de onderzoeker toegankelijk worden gemaakt. Ik heb sterk het gevoel dat er in dit digitale tijdperk kansen worden gemist, en dat bij de huidige wijze van ontsluiting onvoldoende

Een in 1892 op schaal 1:1000 hermeten minuutplan, Rotterdam Sectie U, blad 3. Bewaard in het Nationaal Archief onder nummer 4-KADOR-R 1173.

Veldwerk voor een deel van de hermeting van Rotterdam Sectie U, blad 3, uit een serie van 43 van deze kunstwerken.

rekening wordt gehouden met de eisen die serieus historisch onderzoek stelt. Voor het type onderzoek dat ik zelf, alleen of samen met anderen, uitvoer – het in detail volgen van de ruimtelijke ontwikkeling in tamelijk omvangrijke gebieden zoals de wijk Cool in Rotterdam of het centrum van Ede – zijn drie groepen van kadastrale bronnen van eminent belang, namelijk de *minuutplannen*, de kadastrale *leggers* met het register 71 als klapper daarop, en de *hulpkaarten* en *veldwerken* voor alle veranderingen in de parcellering. Hoe is daar nu mee gesteld?

Minuutplannen

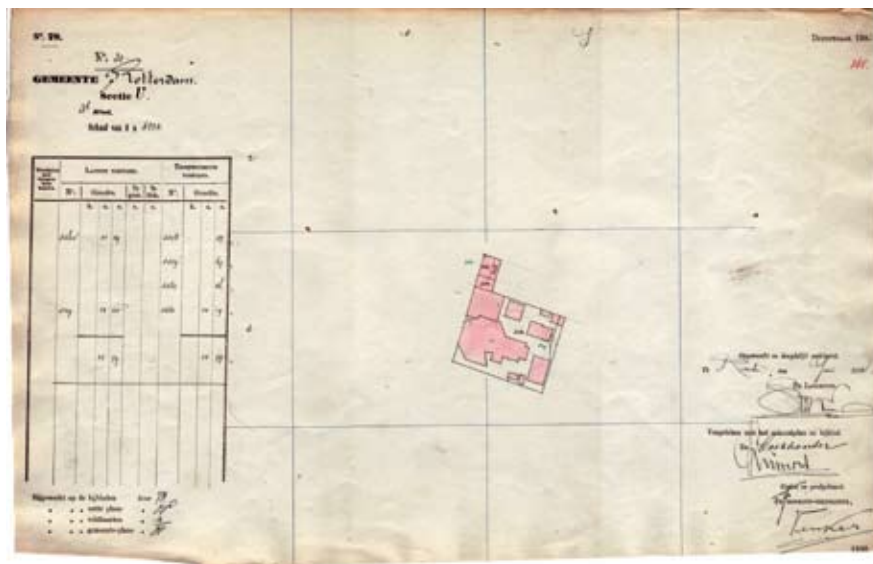
De kadastrale minuutplannen met de beginsituatie van rond 1830 zijn uitstekend ontsloten, en ook tegen een lage prijs digitaal beschikbaar. Voor Zuid-Holland zijn de kaarten zoals in het hiervoor genoemde stuk in Geo-Info vermeld tot in detail te bekijken in de Beeldbank van het Nationaal Archief, en dat is voor heel Nederland, met een andere interface, ook mogelijk op de website van WatWasWaar. Bij de laatste instantie kun je de uitstekende scans (300dpi op de oorspronkelijke schaal) voor een vriendenprijsje op cd bestellen om die dan als basis te gebruiken voor eigen onderzoek. Waarom het Nationaal Archief het nodig achtte om het werk van WatWasWaar gedeeltelijk te verdubbelen is voor mij een raadsel. De energie had misschien beter kunnen worden gestoken in het scannen en toegankelijk maken van later hermeten plannen, die ook in het Nationaal Archief berusten. Zo beschik ik nu, voor mijn eigen onderzoekingen, over scans van minuutplannen van Rotterdam sectie T uit 1889 en sectie U blad 3 uit 1892, maar het Nationaal Archief moest die (voortreffelijke!) scans wel speciaal voor me laten maken tegen heel redelijke, maar daarom nog niet geringe, kosten.

Leggers en registers 71

Kort geleden had ik een vraag voor de klantenservice van het Kadaster,

en daarin viel het woord *legger*. De vriendelijke dame aan de andere kant van de lijn had daar nog nooit van gehoord. Inderdaad: de legger is door technische overbodigheid uit de moderne digitale administratie verdwenen, en in de archiefkasten van de regionale vestigingen vind je die lijvige folianten sinds een paar jaar ook niet meer terug. Maar we hebben nu wel de Digilegger, een bestand van scans van pagina's uit de leggers van het papieren tijdperk en uit het perceelsgewijze register 71, voorzien van een goed werkende, maar waarschijnlijk alleen voor een ingewijde begrijpelijke, index. Deze Digilegger is te raadplegen op de kantoren van het Kadaster en bij de regionale vestigingen van het Nationaal Archief. Voor mijn onderzoekingen bezocht ik het Gelders Archief in Arnhem en de hoofdvestiging in Den Haag. Op internet zijn handleidingen te vinden, maar deze gaan niet in op het probleem van de vervolgdelen (een perceel bij een leggerartikel kan soms wel in drie boeken voorkomen) en helpen natuurlijk ook niet tegen een zeer verwarrend kopje in de index dat suggereert dat je de legger direct op perceelnummer kunt benaderen. Was het maar waar! De archiefmedewerkers zowel in Arnhem als in Den Haag vonden het omgaan met de Digilegger een knap lastige materie, en dat is het natuurlijk ook. Enige hulp vanuit het geodetisch vakgebied zou waarschijnlijk welkom zijn, maar ik vrees dat de (nog) aanwezige kennis over hoe de kadastrale administratie vroeger in elkaar zat binnenkort volledig is verdampt wanneer hier niets aan gedaan wordt. Er is een mooie Kadastergids van Keverling Buisman en Muller, uit 1979, maar deze moet nodig worden aangepast aan de huidige ontwikkelingen.

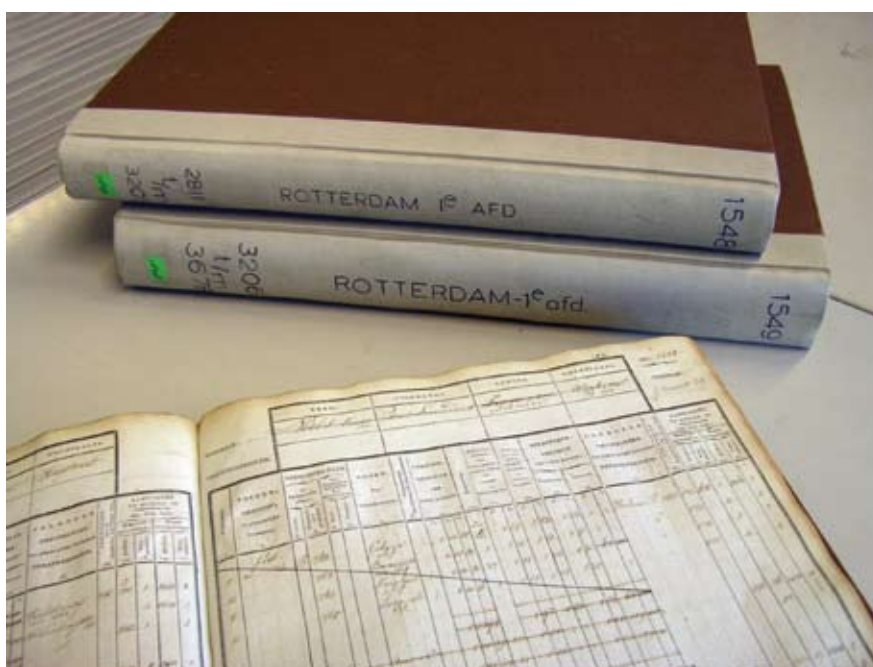
Er is echter nog een ander probleem wat de aandacht vraagt, en dat is de raadpleging van de Digilegger niet voor een enkel perceel of leggerartikel, maar voor een gebied met een zekere omvang, zeg zo'n 5000 percelen door de tijd heen. De kern van Ede bijvoorbeeld, tussen 1832 en 1989. In een sinds anderhalf jaar lopend project heeft een zeer enthousiast team zich beholpen met in het Gemeentearchief aanwezige deels beschadigde of onleesbare kopieën van het regis-

Hulpkaart 368 van dienstjaar 1903, nieuwbouw van huizen naast een joodse begraafplaats.

Al eerder uit de archiefkasten van het Kadaster verdwenen: de legger.

ter 71, om de 'genealogie' van de percelen in het onderzoeksgebied op een rijtje te krijgen. Maar voor controle en aanvulling zal nu ook de Digilegger met de scans van de originele registers moeten worden geraadpleegd. Dat betekent vele dure en tijdrovende reizen naar het Kadaster of Gelders Archief in Arnhem. Op een terminal kunnen we daar de gegevens opzoeken en bekijken, om die vervolgens over te typen op een laptop. Dat zijn dan twee beeldschermen met twee muizen en twee toetsenborden. Ooit wel eens gedaan? Waarschijnlijk na ongeveer een kwartier werk zal een ongerust geworden Kadaster- of archiefmedewerker dan de GGD bellen met het verzoek, of er niet een paar dames of heren in witte jassen kunnen komen om de onderzoeker(s) af te voeren ter liefdevolle verpleging. Om dat verzoek voor te zijn, heb ik daarom het Kadaster gevraagd of het niet mogelijk zou zijn, de Digilegger op het Gemeentearchief van Ede toegankelijk te maken (uiteraard met alle mogelijke waarborgen tegen onrechtmatig gebruik), en dan wel zodanig dat je al het (dan nog steeds uiterst moeizame!) werk op één beeldscherm en met één muis kunt uitvoeren. Maar helaas, dit schijnt technisch

of organisatorisch niet mogelijk te zijn. Een prachtige bron van historische informatie blijft op die manier wel erg ontoegankelijk, en dat terwijl alles heel mooi gescand beschikbaar is.

Hulpkaarten en veldwerken

Niet alleen de leggers en andere registers zijn uit de archiefkasten van het Kadaster verdwenen, ook de portefeuilles met hulpkaarten en veldwerken hebben het veld moeten ruimen. Deze tekeningen zijn of worden gescand, en naar ik uit welingelichte bron vernomen heb zou er direct achter de scanner een grote papierbak gestaan hebben of staan, waarin al dat levenswerk van vroegere landmeters richting papierversnipperaars zou gaan. Een paar exemplaren met blauwe lijntjes als gevolg van het bombardement van Rotterdam in 1940 blijven misschien gespaard voor het Kadastermuseum in Arnhem, maar daar horen de hulpkaarten natuurlijk niet, ze moeten allemaal bewaard blijven in openbare archieven! Voor alle zekerheid hebben we voor projecten in Rotterdam en Ede de hulpkaarten zelf nog in vele uren werk gedigitaliseerd

De auteur vlijt aan het scannen, Kadaster Rotterdam, 20 mei 2008.

Een (nog steeds!) enthousiast team in Ede op 25 mei 2008 bezig met het invoeren van gegevens uit het register 71.

met een A4- respectievelijk een A3-scanner, je weet maar nooit wat het Kadaster zelf met de originelen en de scans van plan is, ik weet het niet. Hoe worden de scans toegankelijk gemaakt, hoe kun je ze combineren met andere kaarten? Hulpkaarten bevatten alleen de mutaties in de parcelering en zijn vaak alleen begrijpelijk wanneer je ze weer in een ruimtelijke context plaatst, wat meestal enige rotaties en/of verscaling en de mogelijkheid tot transparantie van het beeld met zich meebrengt. Is daar software voor? Kunnen serieuze onderzoekers tegen redelijke tarieven de beschikking krijgen over de scans van de hulpkaarten? Met alleen plaatjes kijken op een beeldscherm ben je er niet, voor een studie van de ontwikkeling van een gebied en zeker voor de opbouw van een temporeel GIS zijn heel complexe bewerkingen op deze unieke bronnen nodig. Is daar al over nagedacht bij Kadaster en/of Nationaal Archief? Mogen mensen die enige ervaring hebben met dit type onderzoek, de gebruikers dus, er over meedenken? Ik weet het gewoon niet.

Conclusie

Met de digitale beschikbaarstelling van de kadastrale minuutplannen (en van de bijbehorende Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels) is het ruimtelijk verleden van Nederland rond 1830 goed ontsloten. Hoe evenwel de latere ruimtelijke ontwikkeling efficiënt te onderzoeken valt op basis van het schitterende basismateriaal uit Digi-legger en gescande hulpkaarten is een reden van ernstige bezorgdheid. ■

